

Sevan Nişanyan: Rejim dersleri – 2

Posted on 25/01/2017

Demokrasi neye yarar? Monarşi neden battı? Cumhuriyetimiz neden kuruldu? Niye yürümedi?

Dün Osmanlı hanedanının neden battığından söz ettik.
Bugün cumhuriyetle devam ediyoruz.

.....

Neden cumhuriyet

Türk ve islam tarihinde kadim usul, bir hanedan eskiyince yerine yenisinin gelmesidir. 1920-23'te neden öyle olmadı?

Üç faktör sayalım.

Birincisi gene dışarıdan, bu sefer Fransa'ya ek olarak Almanya ve Rusya'dan esen fırtınalardır. Fransa bizim yüz yıllık modelimizdi; Almanya savaşta kader ortağımız, Rusya 1920'lerin başında tek dostumuz. Fransa kırk yıllık cumhuriyetti; Rusya 1917'de, Almanya 18'de monarşiyi devirip cumhuriyet ilan ettiler. Bizde başka türlü olması çok zordu. Oysa Britanya gölgesindeki Mısır'da, İran'da, Irak'ta, Ürdün'de yeni monarşiler denendi. Kimi kısa sürdü, Ürdün'deki halâ yürüyor, pekalâ da sağlıklı.

İkinci faktör iç siyasi dengelerin niteliği ile ilgili olabilir. Tam emin değilim ama, 1923'te Gazi Paşa'nın siyasi gücü henüz padişahlık ilan etmeye yetmezdi desek çok yanlış olmayız sanırım. Bu demek değil ki düşünülmedi; Ya da Arnavutluk'ta başbakanken krallık ilan eden Ahmet Zogu gibi, yahut İran'da ekser, diktatörken şah olan assubay eskisi Rıza Pehlevi gibi, sonradan olamazdı. Belki cesaret edilemedi.

Üçüncü faktör en önemlisidir. Gazi'nin evladı yoktu. Öyle anlaşılıyor ki ilerde olabileceğine dair bir beklenti de yoktu. Evladın yoksa irsî monarşi neye yarar?

Türkiye'de cumhuriyet rejiminin sebepleri o halde neymiş? Bir, Avrupa'nın bazı ülkelerindeki olayların etkisi. İki, siyasi liderlerin kritik dönemde yeterince güçlü olmaması. Üçüncü olarak, kişisel ahvalindeki bazı sıkıntılar. Sözüne etmeye değer başka sebep görebiliyor musun? Ben göremiyorum.

İşleyen var ...

Buna karşılık Türkiye'de kurulan cumhuriyet rejimi, demokrasilerden beklenen asgari faydayı sağlamakta yetersiz kaldı. Neydi o fayda? En başta söylediklerimiz: iktidarın vukuatsız devrini sağlayamadı. Süresini sınırlayamadı. Dolayısı ile meşruiyeti sağlama olamadı.

Terimlerimizi tanımlayalım. Vukuatsız, yani silah ve kelepçe kullanmadan; ayrıca eski iktidarın adamlarını cehennem ta dibine kadar kovalamak zorunda kalmadan. Sınırlı, yani beş yıl, on yıl, her ne ise, makul iktidar süresinin sonunda iktidar sahibine törenle plaket verip alkışlar arasında evine yollamacasına. Meşru, yani eski iktidarın adamları dahil siyasi aktörlerin kahir çoğunluğuna "e canım, sevmiyoruz mevmiyoruz ama hakkıymış" dedirterek.

Mesela nasıl diye sorarsan, meşhur örnek ABD'dir. 228 yılda 44 defa, bir tek istisnaıyla (Lincoln), makul sürede ve vukuatsız değişimi başarmışlar. Gerçi son yıllarda oğul, kardeş, eş marifetiyle iktidar uzatma denemeleri sıklaştı; kaygı verici bir gelişmedir.

Bir o kadar etkileyici başka örnek Almanya'dır. Yetmiş yılda sekiz başbakan değişti, ortalaması dokuz yıl eder. Hepsi süresinin sonunda sessizce köşesine çekildi; Adenauer ve Kohl gibi direnmeyi aklından geçireni, hafifçe kolunu büküp gönderdiler. Hepsi büyük çoğunluk tarafından rahmetle minnetle anılıyor.

İngiltere de fena değildir. Yetmiş yılda on dört başbakan. Gittikten sonra geri gelmeye teşebbüs eden iki tane (Churchill ve Wilson), onlar da çok kısa sürede tasfiye edilmiş. Almanlardan farklı olarak İngilizler eski liderleri kuyruğuna teneke bağlayıp uğurlamayı seviyor, belki aklına yanlış fikirler gelmesin diye.

Fransa 1958'den sonra başarılı. Mitterand'ın 14 yıllık saltanatı can sıkıcı olunca hemen müdahale edip limiti on yıla indirdiler. İndira Gandhi'nin tökezlemesini saymazsan Hindistan da başarılı sayılır.

Çin apayrı bir model. Bir küsur milyar nüfusla demokrasi olmaz deyip, iktidar devrini ve meşruiyeti kurumsal bir oligarşi içinde halletmeyi deniyorlar. Mao'nun ölümünden bu yana başarılı görünüyor. Ama otuz küsur yıl nedir ki? Hiç.

...

Devamı yarın. Yarın bitecek, söz.

Kaynak: <http://nisanyan1.blogspot.de/2017/01/rejim-dersleri-2.html?spref=fb>